

RİZE HALKEVİNİN SOSYAL VE KÜLTÜREL ALANDAKİ FAALİYETLERİ*

Sinan BAŞARAN**

ÖZET

Halkevleri; daha çok halkın sosyal ve kültürel düzeyini arttırmak, devrimlerin benimsenmesine yardımcı olmak ve bunun bir sonucu olarak Cumhuriyet Halk Partisinin (CHP) halk arasında kökleşmesini sağlamak amacıyla tesis edilmiş kurumlardır. Rize Halkevi, halkevlerinin ilk açıldığı 1932 yılında kurulmuş ve halkevlerinin kapatıldığı 1951 yılına değin faaliyetlerine devam etmiştir. Burada yürütölen faaliyetlerin başında konferans, kurs, spor ve müzik etkinlikleri gelir. Halkı farklı yönlerden geliştirmeyi hedefleyen halkevinin şehre farklı bir renk kattığı ve bazı değerler kazandırdığı söylenebilir. Maddi imkânsızlıklar ve nitelikli üye sayısının azlığı, çalışmalarını olumsuz yönde etkileyen en önemli faktörlerdir. Diğer taraftan CHP'nin halk arasında tutunmasına yönelik hedeflerde de arzulanan başarıya ulaşılammıştır. Bu başarısızlığın temel nedenleri, Halkevi aracılığıyla yapılan kültürlenme etkinliklerinin halkın büyük bir çoğunluğu tarafından benimsenmemesi ve halktaki olumsuz CHP algısıdır. Bu çalışmada Rize Halkevinin sosyal ve kültürel alandaki faaliyetlerine değinilmiş, ağırlıklı olarak gazete ve arşiv belgelerinden faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rize, halkevi, CHP.

RIZE COMMUNITY CENTER ACTIVITIES IN SOCIAL AND CULTURAL FIELDS

ABSTRACT

Community Centers are established institutions to increase the social and cultural level of the people, to help the adoption of the revolutions and as a result ensure Republican People's Party (CHP) among the people. Rize Community Center was established in 1932 when the public houses were first opened and continued until 1951 when the public houses were closed down. First of the activities carried out here are conferences, courses, sports and music events. It can be said that the public house, which aims to develop the people from different directions, adds a different color to the city and gives some values. Material shortages and low number of qualified members are the most important factors that negatively affect their work. On the other hand, the desired success could not be achieved in the targets of the CHP. The main reasons for this failure are the lack of popularization by the majority of the population and the negative perception of CHP in the public. In this study, the activities of Rize Community Center in social and cultural fields are mentioned and mainly newspaper and archive documents are used.

Keywords: Rize, Community Center, CHP.

* Bu makale, yazarın “Rize Siyasi Tarihi 1923-1950” (Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon 2017) adlı doktora tezinden üretilmiş olup, ASEAD III. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumunda bildiri olarak sunulmuştur.

** Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Rize. sinan.basaran@erdogan.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-5465-0859.

GİRİŞ

Cumhuriyet Halk Partisinin 10 Mayıs 1931 tarihinde yapılan üçüncü büyük kongresinde, halkevlerinin kurulması kararlaştırılmıştı¹. İlk olarak 19 Şubat 1932 tarihinde 14 il merkezinde halkevi açılmıştır². Üye sayısı 1933’de 35.258 iken, şube toplamının 367’ye ulaştığı 1939’da üye sayısı 136.535’i bulmuştur³. Kapatıldıkları 1951 yılına değin biri yurtdışında olmak üzere⁴ toplam 478 halkevi ve 4.322 halkodası faaliyet göstermiştir⁵.

Halkevlerinin açılmasında, CHP’nin ve onun gerçekleştirdiği devrimlerin halk tarafından yeterince benimsenmemesi önemli bir nedendir. Ayrıca toplumun her yönden geliştirilmesi ve kültürlenmesi de halkevlerinin kuruluş gerekçelerindedir.⁶ Halkevlerinin çalışma prensibine bakıldığında farklı alanlarda faaliyet gösteren dokuz şubeden oluştuğu görülür. Bunlar; dil, edebiyat ve tarih şubesi, güzel sanatlar şubesi, temsil şubesi, spor şubesi, içtimai (sosyal) yardım şubesi, köycüler şubesi, kütüphane ve neşriyat (yayın) şubesi, halk dershaneleri ve kurslar şubesi ile müze ve sergi şubesidir⁷.

Rize Halkevi, halkevi açmak için gerekli şartlar sağlandıktan sonra⁸ 24 Haziran 1932’de kurulmuştur⁹. Kurulduğunda, kütüphane ve yayın şubesi ile dil, edebiyat ve tarih şubesi dışındaki tüm kolları oluşturulmuştu¹⁰. Faaliyetlerin yapılacağı yer olarak iki katlı CHP binasının üst katı seçilmiştir. Başkana ve şubelere oda tahsis edebilmek için bina dâhilinde tadilat yapılmıştır. Ayrıca kapatılan Türk Ocağı mefruşatının bir bölümü Halkevi için kullanılmıştır.¹¹ İlk başkanı Ortaokul Müdürü Uğuz Bey’dir¹². Kurum, tüm halkevlerinin kapatıldığı 1951’e kadar faaliyetlerini sürdürmüştür¹³.

Bu çalışmada Rize Halkevinin sosyal ve kültürel faaliyetlerine çeşitli başlıklar halinde değinilecek ve ayrıca bu faaliyetleri sınırlayan nedenler üzerinde durulacaktır. Rize Halkevi’ne dair daha önce yapılmış doğrudan herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Sadece birkaç tetkik eserde bir iki paragraftan ibaret sayılabilecek özet mahiyetinde yazılar

¹ Nurcan Toksoy, *Halkevleri*, Orion Yayınevi, Ankara, 2007, s.32

² CHP, *Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942*, Alâeddin Kıral Basımevi, İstanbul-Ankara, (t.y.), s.3.

³ CHP, *1939’da Halkevleri*, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara, 1939, s.28.

⁴ 1942’de Londra’da bir halkevi açılmıştır. CHP, *Halkevleri ve Halkodaları 1943*, Ankara, 1944, s.19.

⁵ CHP, *XVIII. Yıl Dönümünde Halkevleri ve Halkodaları*, Ulus Basımevi, Ankara, 1950, s.3; CHP, *Halkevleri Hakkında Genel İdare Kurulunun Açıklaması*, Ulus Basımevi, Ankara, 1951, s.3. Halkevi sayısını 479 olarak belirtenler de vardır. Bk. Şerafettin Zeyrek, *Türkiye’de Halkevleri ve Halkodaları*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2006, s.25. Halkevleri, tekrar 1963’te açılacaktır. Halkevleri ikinci dönem faaliyetleri için bk. Anıl Çeçen, *Atatürk’ün Kültür Kurumu Halkevleri*, 2. Baskı, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2000, s.218-220.

⁶ Halkevlerinin kuruluş nedenleri ile ilgili bk. Çeçen, 2000, s.75-109; Zeyrek, 2006, s.9-17.

⁷ CHP, *Halkevleri Talimatnamesi*, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1932, s.6. 1940’da yayımlanan halkevleri çalışma talimatnamesiyle Müze ve sergi şubesinin “sergi” faaliyeti kaldırılmış ve bu etkinliği her şubenin kendisinin yerine getirmesine karar verilmiştir. Dil, tarih ve edebiyat şubesinin “tarih” bölümü müze şubesiyle birleştirilmiştir. Böylece bu iki şube; dil ve edebiyat şubesi ile tarih ve müze şubesi olarak değiştirilmiştir. CHP, *Halkevleri Çalışma Talimatnamesi*, Zerbamat, Ankara, 1940, s. 4.

⁸ Halkevi açabilmek için en az üç şube oluşturacak kadar üyeye, şubelerin çalışması için uygun şekilde döşenmiş bir binaya, bir kütüphane ve okuma odasına, bir de faaliyetlerin yürütülmesi için maddi desteğe ihtiyaç vardı. CHP, *Halkevleri Talimatnamesi*, s.6, 17. 1940 yılında, buna en az 200 kişilik bir salona ve açık havada jimnastik yapmaya müsait bir bahçeye sahip olma şartları da eklenmiştir. CHP, *Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi*, Zerbamat, Ankara, 1940, s.3.

⁹ İlk halkevleri 19 Şubat 1932, ikinci grup halkevleri ise aynı yılın 24 Haziranında açıldı. Sonrasında halkevleri açılış tarihi 19 Şubat olarak kararlaştırıldı. *CHF Kâtibiumumiliğinin Furka Teşkilâtına Umumi Tebliğatından Halkevlerini Alakadar Eden Kısım*, c.2, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1933, s.18.

¹⁰ *Rize*, Sayı: 47, 7 Temmuz 1932.

¹¹ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, 490.01/65.246.1.

¹² *Rize*, Sayı: 49, 21 Temmuz 1932.

¹³ 08.08.1951 tarih ve 5830 sayılı kanun kapsamında tüm halkevleri kapatılmıştır. *Resmî Gazete*, Sayı: 7882, 11 Ağustos 1951.

mevcuttur. Bu nedenle çalışma, ağırlıklı olarak gazete ve arşiv belgeleri üzerinden yapılmıştır. Bunun yanında CHP'nin ilgili yıllara ait yayımlarından da istifa edilmiştir.

1. RİZE HALKEVİNİN FAALİYETLERİ

1.1. Konferanslar ve Anma Programları

Rize Halkevinin düzenlediği faaliyetlerin başında konferanslar gelir. Çünkü konferanslar, parti ideolojisinin halka benimsetilmesinin, sağlık, eğitim ve kültürel alanlarda halkın yetiştirilmesinin en önemli araçlarından biri olarak görülmüştür. Bütçe gerektirmeden yapılabilecek bir etkinlik olması da bu etkinliğin sık yapılmasının bir başka önemli nedenidir.¹⁴

İlk konferans 4 Ekim 1932 günü verilmiş ve Türklerin Orta Asya'dan Avrupa'ya doğru nasıl yayıldıkları ve kurdukları medeniyetler konulu olmuştur¹⁵. Pek çok farklı konuda konferanslar verilmiştir. Tarih, edebiyat, sağlık, spor ve tarım konulu konferanslar çoğunluktadır¹⁶. 1940'lı yıllarda verilen konferanslarda II. Dünya savaşının etkileri görülür¹⁷.

Anma programları da Halkevinin önemli etkinlikleri arasındadır. İlk olarak Ziya Gökalp'i anma programı yapılmıştır¹⁸. Tespit edilen diğer anma törenleri Mimar Sinan¹⁹, Hava Şehitleri²⁰ ve ölümünün ardından Mustafa Kemal Atatürk'ü²¹ anmaya yönelik programlardır.

Halkevinde hemen hemen her hafta konferans verilmekteydi ve farklı konular ele alınmaktaydı²². Konuların bazıları devrimleri yerleştirmeye yönelikken,²³ bazılarıysa halkı günlük sorunlara karşı eğitmek amaçlıydı²⁴.

1.2. Müsamere ve Sinema Gösterileri

Müsamere Halkevinin Temsil Şubesi tarafından hazırlanmaktaydı. Bu yöndeki faaliyetler genelde zayıf kalmıştır. Bunun en önemli nedeni müsamere için gerekli olan para ve insan kaynağının yetersiz oluşudur²⁵. Halkevinin kadın üyesinin neredeyse hiç olmayışı oyunlarda oynayacak kadın oyuncu bulunamamasına neden olmuştur²⁶. Verilen

¹⁴ Sinan Başaran, *Rize Siyasi Tarihi (1923-1950)*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 2017, s. 165.

¹⁵ Bu konferans, dört bölüm halinde dört haftada verilmiştir. Bk. *Rize*, Sayı: 60, 6 Teşrinievvel 1932; *Rize*, Sayı: 62, 20 Teşrinievvel 1932; *Rize*, Sayı: 65, 10 Teşrinisani 1932; *Rize*, Sayı: 67, 24 Teşrinisani 1932.

¹⁶ Ergenekon, Çay ve Rize'de Çaycılık Faaliyetleri, Bizde Sporun Tarihçesi, Gençlikte Hareket İhtiyacı, Verem, Dil Devrimi bu konferanslardan bazılarıdır. Bk. *Rize*, Sayı: 67, 24 Teşrinisani 1932; *Rize*, Sayı: 68, 1 Kânunievvel 1932; *Çoruh*, Sayı: 221, 5 Birincikanun 1935; *Çoruh*, Sayı: 224, 2 İkincikânun 1936; *Çoruh*, Sayı: 225, 11 İkincikanun 1936; *Rize*, Sayı: 288, 17 Nisan 1937; *Rize*, Sayı: 329, 29 İkincikânun 1938; *Rize*, Sayı: 343, 7 Mayıs 1938.

¹⁷ 1940 yılında açık havalarda ve kasabaların hafta günlerinde "Paraşütlerle Taarruz ve Muharebe Sistemleri" konularında konferanslar verilmiştir. *BCA*, 490.01/1012.905.1.

¹⁸ *Rize*, Sayı: 62, 20 Teşrinievvel 1932; *Rize*, Sayı: 63, 27 Teşrinievvel 1932.

¹⁹ *Rize*, Sayı: 85, 30 Mart 1933.

²⁰ *BCA*, 490.01/1391.617.1.

²¹ *BCA*, 490.01/699.376.1.

²² Başaran, 2017, s. 167.

²³ Sıtkı Bey tarafından verilen "Dil Devrimi" konulu konferans buna örnek verilebilir. *Rize*, Sayı: 83, 16 Mart 1933.

²⁴ Bu yöndeki konferanslar ağırlıklı insan ve hayvan sağlığı yönündeydi. O tarihlerde sığır vebasına ve şarbon hastalıklarına dair Rize gazetesinde epeyce haber görmek mümkündür. Bk. *Rize*, Sayı: 3, 20 Ağustos 1931; *Rize*, Sayı: 7, 17 Eylül 1931; *Rize*, Sayı: 39, 12 Mayıs 1932; *Rize*, Sayı: 82, 9 Mart 1933.

²⁵ Bk. "Rize Halkevinin Faaliyetleri", Başaran 2017.

²⁶ *BCA*, 490.01/990.831.3.

müsamerelerden elde edilen gelirlerle bazen Çocuk Esirgeme Kurumu gibi kurumlara maddi destek sağlanırken bazen de bu gelirler Halkevinin faaliyetlerinde kullanılmıştır²⁷.

Düzenlenen kimi piyeslerde Türk tarih tezinin iyice yerleşmesi ve halkta kökleşmesi, Millî Mücadele hatıralarının ve heyecanının zaman zaman yaşatılması amacı güdülmüştür. Bu yüzden ilk zamanlar sürekli olarak tarihi ve millî konulara yoğunlaşan oyunlar yazılmış ve oynanmıştır.²⁸

1939'da Halkevine sinema makinesi alınmıştır²⁹. Filmler, Genel Merkezden geçici surette gönderiliyordu. Bunlar halkevleri arasında dönüp duruyordu.³⁰ İzlettirilen filmler daha çok Cumhuriyet rejimini, sevgisini farklı örnekler göstererek kökleştirmek ve halka yurdun farklı alanlardaki kalkınma hareketlerini ve meydana getirilen güzel eserleri göstermek amacı taşımıştır³¹.

1.3. Önemli Günlerde Yapılan Kutlamalar

Halkevlerinde en çok önem verilen etkinliklerden bir diğeri bayram ve önemli gün kutlamalarıdır. Halkevi, bu günler için hazırlanan etkinliklerde önemli bir rol üstlenmiştir. Bu yöndeki ilk sınavını da 30 Ağustos Zafer ve Tayyare Bayramı'nda vermiştir. Bayramlarda Halkevi genelde ödüllü koşu, çuval, yumurta ve sırık yarışmaları, futbol müsabakaları, müsamere ve müzikli eğlence düzenlerdi.³² 23 Nisan, 19 Mayıs, 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı,³³ İnönü Zaferi³⁴, Lozan Günü³⁵, Rize'nin Kurtuluş Günü³⁶ ve yine CHP kurultaylarının olduğu gün³⁷ kutlamaları bu yöndeki etkinliklerin başlıcalarıdır. Halkevinin düzenlediği bir başka önemli kutlama yılbaşı balolarıdır³⁸. Nişan, düğün gibi etkinliklere de ev sahipliği yapmıştır³⁹.

1.4. Eğitim

Eğitim alanında yapılan çalışmaların başında düzenlenen kurslar gelmektedir. Fransızca kursu⁴⁰, musiki dersleri⁴¹ keman, piyano ve şan dersleri ile tüm bando aletlerinin çalımı üzerine dersler⁴², meslek edinmeye yönelik elektrik kursu⁴³, biçki-dikiş kursu⁴⁴ ve hapishanelerde verilen okuma-yazma kursları⁴⁵ tespit edilen başlıca etkinliklerdir. Bu kursların dışında bazı zamanlar Halkevinde sergi faaliyetlerinde de bulunulmuştur. Rize

²⁷ *Çoruh*, Sayı: 183, 28 Şubat 1935; *Çoruh*, Sayı: 192, 9 Mayıs 1935; *Rize*, Sayı: 250, 11 Temmuz 1936.

²⁸ CHP, 1935 *Halkevleri*, Ankara, 1935, s.55. Çoban, Ergenekon, İstiklal, Mete, Vatan ve Vazife oyunları örnek olarak verilebilir. CHP, *Halkevleri ve Halkodaları 1944*, Ankara, 1945, s.15; Vehbi Okay, "Rize Halkevinde Çalışmalar", *Ülkü Dergisi*, 6 (62), Ankara, 1944, s.18; Mesut Çapa, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Rize", *Toplumsal Tarih*, 1, 2001, s.45; *BCA*, 490.01/699.376.1; *Çoruh*, Sayı: 216, 28 Birinciteşrin 1935; *Çoruh*, Sayı: 217, 7 İkinciteşrin 1935; *Rize*, Sayı: 483, 15 Şubat 1941.

²⁹ *BCA*, 490.01/1219.50.1.

³⁰ CHP, 1935 *Halkevleri*, s.62.

³¹ *BCA*, 490.01/1209.14.4.

³² *Rize*, Sayı: 55, 1 Eylül 1932.

³³ *Çoruh*, Sayı: 157, 30 Ağustos 1934; *Çoruh*, Sayı: 158, 6 Eylül 1934; *Çoruh*, Sayı: 166, 1 İkinciteşrin 1934.

³⁴ *BCA*, 490.01/1391.617.1.

³⁵ *BCA*, 490.01/699.376.1.

³⁶ Rize'nin kurtuluş günü kutlamalarına dair detaylı bilgi ilerde ayrı bir başlık altında verilmiştir.

³⁷ *Çoruh*, Sayı: 193, 16 Mayıs 1935.

³⁸ *Çoruh*, Sayı: 175, 3 İkincikânun 1935.

³⁹ *Rize*, Sayı: 230, 15 Şubat 1936.

⁴⁰ *Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hülâsası*, Ankara: Ulus Basımevi, 1935, s.102; *Çoruh*, Sayı: 220, 28 İkinciteşrin 1935.

⁴¹ *BCA*, 490.01/1391.617.1.

⁴² *Rize*, Sayı: 323, 18 Birincikânun 1937.

⁴³ *Rize*, Sayı: 480, 25 İkincikânun 1941.

⁴⁴ *Rize*, Sayı: 284, 20 Mart 1937.

⁴⁵ *Rize*, Sayı: 62, 20 Teşrinievvel 1932.

bezleri sergisi⁴⁶ Ekonomi ve Artırma Haftası sergisi⁴⁷, dikiş kursu sergisi⁴⁸, resim ve fotoğraf sergisi⁴⁹ bunlardan bazılarıdır.

Eğitime dair bir diğer önemli faaliyet fakir öğrencilere yapılan yardımlardır. Köylerden şehir merkezine okumaya gelip kalacak yer ve maddi sıkıntı çeken öğrencilerin ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır.⁵⁰ Bazı yetenekli köylü çocukları okullara yerleştirilmiştir⁵¹.

Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesinin açılmasıyla birlikte halk arasında gerçek Türkçe sözleri toplamak, mahalli lehçeleri tespit etmek, şiir, mani ve koşmaları derleme faaliyetlerine girişilmiştir⁵². Halkevine gelen dergi ve gazete gibi süreli yayınlar ile Evde bulunan radyo aracılığıyla halkın gündemi takip etmesine destek verilmiştir⁵³.

1.5. Sağlık

Halkevinin sağlık alanında yaptığı en yaygın faaliyet, Halkevinde verilen ücretsiz muayene hizmetidir⁵⁴. Daha çok Perşembe günü olan bu faaliyetler bazı yıllar haftanın üç gününe çıkarılmıştır⁵⁵. Genelde kadınların büyük ilgi gösterdiği muayene günlerinde Halkevinin önünde büyük kalabalıklar toplanmıştır⁵⁶. Yine belirli zamanlarda köyler gezilerek halka sağlık hizmeti verilmiştir⁵⁷. Fakir aile çocuklarına sünnet töreni düzenlenmiştir⁵⁸.

1.6. Müzik

Güzel Sanatlar Şubesi tarafından yürütülen bu etkinlik, Halkevinin insanları kendisine çekmede kullandığı araçların başında gelmektedir. Özellikle konferansları daha çekici kılmak için müzik programları düzenlenmiştir⁵⁹. Ayrıca batı musikisi üzerine çalışmalar yapılmıştır. Zaman zaman konserler verilmiştir.⁶⁰ Radyo aracılığıyla günün belli saatlerinde halka müzik dinlettirilmiştir⁶¹.

1934'te Rize Halkevi bandosu kurulmuştur⁶². Bandonun kurulmasıyla birlikte faaliyetlere ayrı bir renk gelmiştir. Bando sadece bayramlarda değil; bayramlar dışındaki özel günlerde, önemli karşılaşmalarda, Halkevinde verilen yemeklerde hatta bazı futbol maçlarında halkı ve futbolcuları coşturmak için bile çalıyordu⁶³. Bunların dışında Halkevinin çevre il ve ilçelere yaptığı ziyaretlere bando da eşlik etmekteydi⁶⁴. Kurulduğu

⁴⁶ *Rize*, Sayı: 246, 13 Haziran 1936.

⁴⁷ *Çoruh*, Sayı: 223, 19 Birincikanun 1935. Bir başka bayramlaşma töreni için bk. *Rize*, Sayı: 479, 12 İkincikânun 1941.

⁴⁸ *Çoruh*, Sayı: 103, 3 Ağustos 1933.

⁴⁹ *BCA*, 490.01/699.376.1; *BCA*, 490.01/699.378.1.

⁵⁰ *Rize*, Sayı: 71, 22 Kânunievvel 1932.

⁵¹ *Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyetleri Raporları Hülâsaları*, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1934, s.66.

⁵² *Rize*, Sayı: 71, 22 Kânunievvel 1932.

⁵³ *BCA*, 490.01/1237.120.1; *Çoruh*, Sayı: 190, 25 Nisan 1935.

⁵⁴ *Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hülâsası*, s.102.

⁵⁵ *Rize*, Sayı: 93, 25 Mayıs 1933; *Rize*, Sayı: 383, 25 Şubat 1939; *Rize*, Sayı: 480, 25 İkincikânun 1941.

⁵⁶ *Rize*, Sayı: 92, 18 Mayıs 1933; *Çoruh*, Sayı: 95, 8 Haziran 1933.

⁵⁷ *Rize*, Sayı: 250, 11 Temmuz 1936.

⁵⁸ *Rize*, Sayı: 254, 8 Ağustos 193; *Rize*, Sayı: 256, 22 Ağustos 1936.

⁵⁹ *Rize*, Sayı: 44, 16 Haziran 1932; *Rize*, Sayı: 55, 1 Eylül 1932; *Rize*, Sayı: 78, 9 Şubat 1933.

⁶⁰ *Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hülâsası*, s.102.

⁶¹ *Çoruh*, Sayı: 193, 16 Mayıs 1935.

⁶² *Çoruh*, Sayı: 166.

⁶³ *Çoruh*, Sayı: 193, 16 Mayıs 1935; *Çoruh*, Sayı: 200, 4 Temmuz 1935; *Çoruh*, Sayı: 201, 11 Temmuz 1935; *Rize*, Sayı: 326, 8 İkincikânun 1938; *Rize*, Sayı: 350, 25 Haziran 1938; *Rize*, Sayı: 368, 29 Birinciteşrin 1938.

⁶⁴ *Rize*, Sayı: 355, 30 Temmuz 1938.

ilk yıllarda bandoya büyük önem verildi⁶⁵. 1938'e gelindiğinde bando, güzel havalarda birer gün aralıkla şehir parkında konserler vermeye başladı⁶⁶. 1939'da bando takımı sekiz kişiden oluşmaktaydı⁶⁷. 1940'da ise bu sayı beş öğretmenle birlikte on üçe ulaşmıştır⁶⁸.

1.7. Kütüphanecilik ve Yayıncılık Faaliyetleri

Halkevinin bir diğer faaliyet alanı kütüphanecilikti. Rize Halkevinin açıldığı ilk yıllarda kütüphanecilik faaliyetleri pekiyi değildi. Hatta bu yönde çalışan şube ancak 1933'te kurulabilmişti⁶⁹. Kütüphane açıldığında kitap sayısı sadece 190'dı ve kütüphaneye halkın gelmesi için gazetelere ilan veriliyordu⁷⁰. Ancak takip eden yıllarda bu konuda ciddi çalışmalar yapılmıştır. 1935'te Halkevindeki kitap sayısı 1.200'ü ve o yılki okuyucu sayısı da 2.580'i⁷¹ bulmuştur. Türkiye genelinde o yıl ki ortalama kitap sayısının 1.034 olduğu göz önüne alınırsa Halkevinin bu yönüyle ortalamanın üzerine çıktığı görülmektedir. Ancak ülke çapında 6.026'yı bulan okuyucu ortalaması açısından ise çok gerilerde kalmıştır⁷². Kitap sayısı, 1939 yılında 798'e düşmüştür⁷³. Ancak bu sayı sonraki yıllarda sürekli artarak 1940'da 928'e, 1941'de 988'e ve 1945'te 2.143'e ulaşmıştır.⁷⁴

Yayın faaliyetleri açısından değerlendirildiğinde Rize Halkevinin oldukça zayıf olduğu görülür. Halkevinin bilinen ve kayıtlara yansıyan tek yayını 1936 yılında yayımlanan Sıtkı Can'ın "Birkaç Söz Birkaç Satır" adlı kitabıdır⁷⁵.

1.8. Spor Faaliyetleri

Halkevi kurulduğunda Rize'de esaslı bir spor teşekkülü yoktu⁷⁶. Pek çok vilayette olduğu gibi Rize'de de futbola ilgi fazlaydı. Bu yüzden Evin resmi açılışının ardından oluşturulan şubeler içerisinde en yoğun katılım Spor Şubesine olmuştur.⁷⁷

Şubenin faaliyetlerini değerlendirecek olursak özellikle bayramlarda sportif etkinlikler düzenlemekteydi. Eğlenceli yarışlar, kayak ve yüzme yarışları ve futbol maçları

⁶⁵ Kuruluşunun hemen ardından eksikleri için İstanbul'dan 200 liralık malzeme alındı. *Çoruh*, Sayı: 200, 4 Temmuz 1935.

⁶⁶ Bu etkinliği beğenen dönemin Rize Valisi Nuri Türkkan, bando için parkta bir sahne yapılmasını istemiştir. *Rize*, Sayı: 348, 11 Haziran 1938.

⁶⁷ *BCA*, 490.01/698.375.1.

⁶⁸ *BCA*, 490.01/1042.1007.1.

⁶⁹ *Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hülâsası*, s.204; *Rize*, Sayı: 28, 18 Şubat 1932; *Rize*, Sayı: 47, 7 Temmuz 1932.

⁷⁰ *Çoruh*, Sayı: 100, 13 Temmuz 1933.

⁷¹ Bu sayıya gazete ve dergi okuyanlar da dâhildir. *BCA*, 490.01/990.831.3.

⁷² *Halkevlerinin 1935 Senesi Faaliyet Raporları Hülâsası*, Ulus Basımevi, Ankara, 1936, s.199-200.; *BCA*, 490.01/990.831.3.

⁷³ Bu düşüşün nedeni tespit edilememiştir. Bu durum ilk etapta 1935 yılına dair verilen 1.200 kitap sayısının yanlış olma ihtimalini akla getirmektedir. Eski yazılı harfli kitapların raftan çıkarılması ya da rutubet, su baskını gibi nedenlerden ötürü kitapların tahrip olma olasılıkları da ihtimal dâhilindedir.

⁷⁴ *BCA*, 490.01/698.375.1; *BCA*, 490.01/699.376.1; *BCA*, 490.01/699.377.1; *BCA*, 490.01/1391.617.1; Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, *Maarif İstatistiği 1940-1941*, Yayın No: 199, Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara, 1943, s. 516; Milli Eğitim Bakanlığı, *Millî Eğitim İstatistikleri*, Birinci Matbaa, Ankara, 1947, s. 32.

⁷⁵ *Halkevlerinin 10 Yıllık Yayınları 1933-1942*, (t.y.), s.16.

⁷⁶ Halkevi kurulmadan önce faaliyet gösteren Rize Türk Ocağı'nın Spor Şubesi olmakla beraber son yıllarda etkinliği iyice düşmüştü. Bu derneğin dışında Vilayette farklı bir spor teşekkülünün varlığına dair kaynaklardan herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bk. Sinan Başaran, "Cumhuriyet Döneminde Rize Türk Ocakları (1924-1931)", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 9, 2017, s. 71.

⁷⁷ Açılış sonrası üye sayısı 50'nin üzerinde olan yalnızca Spor Şubesidir. *Rize*, Sayı: 47, 7 Temmuz 1932.

organize ediyordu.⁷⁸ Kış aylarında etkinliklerde duraksamalar olsa da baharla birlikte yeniden hareketlenme başladı⁷⁹.

Halkevinin futbol takımı olan Halkspor'un⁸⁰ yakın il ve ilçelerle yaptığı maçlarda amaç sadece futbol oynamak değildi. Müsabakalar, her iki takım arasında tanışma ve kaynaşmayı da sağlıyordu. Örneğin Rize'ye gelen konuk ekip, bir gün önceden gelir; karadan geliyorsa Rize'ye girişte, denizden geliyorsa kayıklarla karşılanır ve Halkevinde ağırlanırdı. O akşam konukların şerefine yemek verilir, bazen de müsamere ve sazlı-sözlü eğlenceler düzenlenirdi. Ertesi gün maç sonrası aynı şekilde uğurlanırlardı.⁸¹ O dönem gerçekleşen pek çok futbol müsabakasında bu çeşit uygulamalar görülmektedir.⁸² Halkspor'un bu dönem maç yaptığı bazı takımlar; Trabzon İdman Yurdu, Ordu Yıldız Spor, Sürmenespor ve Pazar futbol takımlarıdır.⁸³ Düzenlenen futbol maçlarına ilgi büyüktü. Yüzlerce kişi bu maçları izlemeye giderdi. Sadece Rize merkezden değil, ilçe ve köylerden de futbol müsabakalarını izlemeye gelenler olurdu.⁸⁴

10 Mayıs 1936'da Halkspor ikiye bölünerek Şarspor diye bir takım daha kuruldu⁸⁵. Bu karar rakipsiz bir takımın gelişmesinin zorluğu göz önünde tutularak alınmıştır.⁸⁶ Takımlara Halkevinden birer oda verildi⁸⁷.

Halkspor çevre kulüplerle yaptığı müsabakalarda ciddi başarılar kazanmıştır. 1938 yılında Trabzon, Ordu, Samsun bölge kulüplerinin katıldığı ve Samsun'da yapılan müsabakalar neticesinde ikinci lige çıktı. 1939 yılında Kayseri'de yapılan bölge kulüpleri şampiyonluğu müsabakalarında Sinop takımına yenilerek elendi. II. Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında müsabakalarda bir duraksama olmuşsa da sonrasında müsabakalara yoğun bir şekilde devam etti.⁸⁸

İlde, futbol dışında voleybola da ilgi olmuştur. 1940'lara gelindiğinde Rize ve Pazar halkevleri ile Gündoğdu Halkodasının birer voleybol takımına sahip oldukları görülmektedir. Bu takımlar zaman zaman aralarında maçlar düzenlemişlerdir.⁸⁹ Bunun dışında dışardan gelen konuk ekiplerle de voleybol müsabakaları yapılmıştır⁹⁰.

Rize, deniz kenarında bir il olması nedeniyle Halkevinin özellikle deniz sporları faaliyetlerine girişmesi gerektiği müfettiş raporlarında sıkça belirtilmektedir. Daha çok bayramlarda kayık, yüzme vs. yarışmaları yapılmaktaydı. 1938'de bu yöndeki çalışmaları artırmak için bir sandal yaptırıldı ve bir diğerinin de yaptırılması kararlaştırıldı.⁹¹ 1941'den sonra deniz sporlarına ilgi artmaya başladı. O yıl 26 kişiden oluşan bir deniz spor takımı kuruldu. Hatta Genel Merkezden malzeme konusunda destek istenmiş, kimi malzemeler de

⁷⁸ *Çoruh*, Sayı: 208, 29 Ağustos 1935.

⁷⁹ *BCA*, 490.01/698.375.1; *BCA*, 490.01/699.376.1.

⁸⁰ Kaynaklarda bazen *Halkevi Spor* olarak da geçmektedir.

⁸¹ *Çoruh*, Sayı:185, 21 Mart 1935; *Rize*, Sayı: 273, 26 Birincikânun 1936.

⁸² Tabii her maç dostluk ortamında geçmezdi. Bazı karşılaşmalarda tatsızlık çıktığı da olurdu. 1930'lu yıllarda Sürmenespor'la yapılan bazı müsabakalarda münakaşalar yaşanmıştır. Bk. *Çoruh*, Sayı: 191, 2 Mayıs 1935.

⁸³ *Çoruh*, Sayı: 190, 25 Nisan 1935; *Çoruh*, Sayı: 205, 8 Ağustos 1935.

⁸⁴ *Çoruh*, Sayı: 207, 22 Ağustos 1935.

⁸⁵ *Rize*, Sayı: 242, 16 Mayıs 1936.

⁸⁶ *Rize*, Sayı: 243, 23 Mayıs 1936.

⁸⁷ *BCA*, 490.01/698.375.1.

⁸⁸ İhsan Topaloğlu, *Bölge Tarihinde Rize*, Trabzon, 1998, s.138.

⁸⁹ *BCA*, 490.01.1125.106.1; *BCA*, 490.01/699.376.1; *BCA*, 490.01/699.377.1; *BCA*, 490.01/269.1075.2.

⁹⁰ 22 Mayıs 1936'da Rize'ye gelen Hamidiye bahriyelileriyle Halkspor Kulübü birer voleybol ve futbol maçı yapmıştı. *Rize*, Sayı: 243, 23 Mayıs 1936.

⁹¹ Hatta bu kayıklar için bir kayıkhanesi kurulması adına malzeme tedarikine de başlanılmıştı. *BCA*, 490.01/698.375.1; *BCA*, 490.01/699.376.1.

gönderilmiştir.⁹² Aynı yıl sporcular on yedi kişilik bir ekiple Samsun'da düzenlenen kürek şampiyonasına katıldılar⁹³. Ancak bu yöndeki faaliyetler diğer yıllarda süreklilik gösterememiş, gösterdiği dönemlerde de pek çok kez ihmal edilmiştir⁹⁴. Bu sporların dışında hentbol ve masa tenisi alanlarında da faaliyetlerde bulunulmuş, eskrim sporu içinde Genel Merkezden malzeme talep edilmiştir⁹⁵.

1.9. Köycülük Faaliyetleri

Genel Merkez, ülke nüfusunun çoğunlukta yaşadığı bucak ve köylere yönelik faaliyetlere ayrı bir önem vermiştir. Kurulan dokuz şubeden birinin köycülük şubesi olması da bunun en önemli göstergesidir. Daha çok bu şube üzerinden yürütülen faaliyetler kapsamında sık sık köylere sağlık, bilgilendirme v.s. gezilerinde bulunulmuştur⁹⁶. Bunun dışında şehre gelen köylüyle de ilgilenilmiştir. Pazar günleri⁹⁷ şehre gelen ve resmi dairelerde işi olan fakir köylünün işlerini takip etmeye ve dilekçelerini ücretsiz yazmaya yönelik çalışmalar yürütülmüştür⁹⁸. Bazı dönemler şehir halkıyla köylüleri kaynaştırmak için Halkevinde eğlenceli kaynaşma etkinlikleri düzenlenmiştir⁹⁹.

1.10. Derneklerle Olan İlişkiler

Halkevlerinin salonları parti prensiplerine muhalif olmayan veya başka siyasi partilere mensup bulunmayan bütün millî cemiyetlerin toplanmalarına açıktı¹⁰⁰. Bu yüzden Halkevini pek çok dernek kullanmaktaydı. İlde bulunan Kızılay, Çocuk Esirgeme, Ekonomi ve Artırma, Yardım Sevenler ve Türk Hava Kurumu ile Kayıkçılar Cemiyeti bunların başlıcalarıdır. Halkeviyle iş bölümü ve yardımlaşma içerisinde bulunan bu derneklerin önemli bir kısmının merkezi yine Halkeviydi ve Evin bütün malzemelerinden istifade edebiliyorlardı¹⁰¹.

Bu kurumlar, Halkevini çoğunlukla yıl sonu toplantıları ve yönetim kurulları seçimleri için kullanıyorlardı. Bu amaçlarla yukarıda belirtilen dernekler dışında Memur Yardımlaşma ve Artırma Sandığı, Memurlar Artırma Şirketi, Rize Dokumacılar Küçük Sanat Kooperatifi ve İl Genel Meclisi de zaman zaman Halkevini kullanmışlardır.¹⁰²

2. FAALİYETLERİ ETKİLEYEN OLUMSUZLUKLAR

Faaliyetleri etkileyen olumsuzlukların başında yeterli maddi kaynağın sağlanamaması gelmektedir. Talimatnameye göre halkevleri için gerekli bütçeyi temin etmek CHP il idare heyetlerinin göreviydi¹⁰³. Halkevlerinin bütçesini destekleyen başlıca iki kurum il özel idare ve belediyelerdi. Bu kurumlar Rize'de her yıl bütçelerinden

⁹² BCA, 490.01.1125.106.1; BCA, 490.01/699.378.1.

⁹³ Rize, Sayı: 507, 2 Ağustos 1941.

⁹⁴ Abdullah Taymas, *Yeşil Rize ve İli*, Doğu Matbaası, Ankara, 1950, s.29.

⁹⁵ BCA, 490.01.1125.106.1.

⁹⁶ Rize, Sayı: 89, 27 Nisan 1933.

⁹⁷ Hafta tatili 1935 yılına kadar Cuma günüydü. 27 Mayıs 1935 tarih ve 2739 sayılı Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkındaki Kanun'un yürürlüğe girmesiyle hafta tatili Cumartesi öğleden sonra ve Pazar günü tam gün olmak üzere değiştirildi. Bk. *Resmî Gazete*, Sayı: 3017, 1 Haziran 1935.

⁹⁸ Rize, Sayı: 71, 22 Kânunievvel 1932; *Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyetleri Raporları Hülâsaları*, s.66.

⁹⁹ *Çoruh*, Sayı: 193, 16 Mayıs 1935; *Halkevlerinin 1935 Senesi Faaliyet Raporları Hülâsası*, s.93.

¹⁰⁰ CHP, *Halkevleri Talimatnamesi*, s.7.

¹⁰¹ BCA, 490.01/699.376.1; BCA, 490.01/269.1075.2; Rize, Sayı: 83, 16 Mart 1933; Rize, Sayı: 84, 23 Mart 1933; *Yeni Yol*, Sayı: 3187, 2 Haziran 1945.

¹⁰² *Çoruh*, Sayı: 164, 18 Birinciteşrin 1934; *Çoruh*, Sayı: 165, 29 Birinciteşrin 1934; *Çoruh*, Sayı: 186, 28 Mart 1935; *Yeşilgireson*, Sayı: 1073, 26 Şubat 1949.

¹⁰³ CHF, *Halkevleri Talimatnamesi*, s.7.

Halkevine verilmek üzere bir miktar ödenek ayırırdı.¹⁰⁴ Bir de Genel Merkezden talep edilen yardımlar vardı. CHP müfettiş raporlarına göre; Genel Merkezden istenen maddi yardım çoğu kez gelmediği gibi, İl Özel İdare ve Belediyeden taahhüt edilen paralar da zaman zaman Halkevine verilmemekteydi.¹⁰⁵

Halkevinin gelir getirici faaliyetlerde bulunması, üyelere aidat toplanması yasaktı. Yalnızca sosyal yardım etkinliklerine katkı sağlamak amacıyla halkevi balo, müsamereler ve gezi düzenleyebilir; dergi çıkarırsa bundan gelir elde edebilirdi.¹⁰⁶ Bu nedenle Evin sosyal yardım amaçlı yaptığı faaliyetlerin kimi masrafları düzenlenen balo ve müsamerelerden karşılandı. Azda olsa Halkevine bağışta yapılmaktaydı¹⁰⁷. Ancak bu paralar hiçbir dönem Halkevine yetmemiş ve neredeyse bütün şubelerin faaliyetlerinin zayıf kalmasına neden olmuştur. Halk tarafından çok beğenildiği anlaşılan bando takımı bile üyelerine maaş ödenemediği için 1940 yılında dağıtılmıştır¹⁰⁸.

Halkevinin yeterli üyesinin bulunmaması bir başka olumsuzluktur. Köycülük Şubesi, Spor Şubesi gibi kimi kollarda üye sayısı fazla iken Temsil Şubesi, Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesi gibi kimi şubelerde ciddi üye sıkıntısı çekilmiştir¹⁰⁹. Her dönem tüm halkevlerinin toplam üye sayısı ortalamasının çok aşağılarında kalmıştır¹¹⁰. Özellikle kadın üye sayısı her dönem az olmuştur. Örneğin; 1935 sonu itibarıyla Halkevine kayıtlı 278 üyenin sadece 3'ü kadındı¹¹¹. En çok kadın üye sayısına 27 ile 1940 yılında ulaşıldı¹¹². Kadın üye sayısının az oluşunun yarattığı olumsuzluk daha çok kendini müsamerelerde göstermiş ve oyunlarda oynatacak kadın oyuncu bulmakta zorlanılmıştır. Bu yüzden kadın rolü olmayan oyunlar aranmıştır¹¹³. Bazen de talimatnameye aykırı olarak¹¹⁴ kadın rollerini erkek üyeler oynamak zorunda kalmıştır¹¹⁵.

Spor faaliyetleri açısından bakıldığında önemli sorunlarından birisi saha konusunda yaşanmıştır. Şubenin, spor etkinlikleri için kullandığı sahanın bir bölümü Belediye tarafından ağaçlandırılmıştı. 1933'te Vali Bey'in huzurunda yapılan toplantıda spor heyeti, sahanın tekrar kendilerine verilmesini talep etmişti.¹¹⁶ Bu hususta bir takım düzenlemeler yapılmışsa da¹¹⁷ şubenin 1939'lara kadar düzgün bir sahası olmadı. Bu tarihte Belediyenin ve İl Özel İdarenin parasıyla Halkevinin önünde deniz kenarında saha olmaya müsait bir

¹⁰⁴ Farklı yıllara ait bu ödenekleri gösteren belgeler için bk. *BCA*, 490.01/1521.191.1; *BCA*, 490.01/1521.193.1; *BCA*, 490.01/698.375.1.

¹⁰⁵ *BCA*, 490.01/699.376.1.

¹⁰⁶ CHP, *Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi*, s.8.

¹⁰⁷ Mesela, 1933 yılında Hacışeyh köyü ahalisi, aralarında elli lira toplayarak Halkevine bağışta bulunmuştu. *Çoruh*, Sayı: 100, 13 Temmuz 1933.

¹⁰⁸ Bando da bulunan kişileri diğer şube üyelerinden ayıran en önemli fark maaşlı olmalarıydı. *BCA*, 490.01/1042.1007.1. 1940 tarihli müfettiş raporunda, bandoda görevli kişilerin devlet dairelerinde muhtelif işlere yerleştirilmesiyle bu paradan tasarruf edildiği yazılıdır. Ancak sonraki dönemde yaşanan gelişmeler bu bilginin doğru olmadığı izlenimini uyandırmaktadır. Bk. *BCA*, 490.01/699.376.1.

¹⁰⁹ *BCA*, 490.01/699.376.1.

¹¹⁰ Örneğin, ülke genelinde halkevleri üye sayısı ortalaması 1933'te 628, 1934'te 623, 1935'te 534 ve 1936'da 547 iken Rize Halkevinde bu sayı 1933'te 252, 1934'te 269, 1935'te 278 ve 1936'da 291'dir. *BCA*, 490.01/698.375.1; *BCA*, 490.01/699.376.1; *BCA*, 490.01/960.718.1; *BCA*, 490.01/990.831.3; CHP, *1939'da Halkevleri*, s.28; *Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyetleri Raporları Hülâsaları*, s. 118; *Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hülâsası*, s. 136.

¹¹¹ *BCA*, 490.01/990.831.3.

¹¹² *BCA*, 490.01/699.376.1.

¹¹³ *BCA*, 490.01/990.831.3.

¹¹⁴ *Halkevleri Çalışma Talimatnamesi*, s.14.

¹¹⁵ *BCA*, 490.01/990.831.3.

¹¹⁶ *Rize*, Sayı: 89, 27 Nisan 1933.

¹¹⁷ *Çoruh*, Sayı: 104, 10 Ağustos 1933.

arazi doldurulup düzleştirilmiş ve üç tarafı duvarla çevrilerek spor sahası yapılmıştır.¹¹⁸ Ancak 1943 yılında dahi saha istenilen düzeyde tamamlanamamıştır.¹¹⁹ Ayrıca her dönem malzeme ve elbise sıkıntısı çekilmiştir.¹²⁰

Yapılan faaliyetlerden özellikle konferanslara olan katılım düşük seviyede kalmıştır. Bu soruna çare olarak kimi zaman konferans öncesi sazlı-sözlü eğlenceler, eşya piyangosu çekilişi gibi halkı cezbedecek ek etkinlikler yapılmıştır. Önceleri Salı günü verilen konferanslar, şehrin daha kalabalık olduğu hafta tatili olan Cuma gününe alınmıştır.¹²¹ CHP İl İdare Heyeti, özellikle konferanslara partililerin katılım sağlaması yönünde direktifler vermiştir. Şehrin merkezi yerlerine konferans duyurularını içeren duyuru panoları konulmuştur.¹²² Ancak katılım hiçbir zaman istenilen düzeyde olmamıştır. Balo gibi kadınlı-erkekli etkinliklere de genelde hep aynı kişiler rağbet göstermiştir.¹²³

Bir başka olumsuzluk, binanın Halkevinin faaliyetleri için yeterli gelmemesiydi. Çünkü bina CHP teşkilatıyla ortaklaşa kullanılıyordu. Faaliyetler bir salon ve üç oda da yürütülmeye çalışılıyordu. Müfettiş raporlarına sürekli yansıyan bu eksiklik ve yeni bina yapılması talebi, bütçe sıkıntısı nedeniyle her dönem reddedilmiştir.¹²⁴

Tüm bunların dışında belirtilmesi gereken bir diğer husus, halkın büyük bir kesimindeki CHP karşıtlığıdır. Partinin daha çok sosyal hayata dair yaptığı devrimler halkın gözünde CHP'yi din karşıtlığıyla özdeşleştirmiştir.¹²⁵ CHP'nin bir organı gibi çalışan Halkevinin yürüttüğü faaliyetlerin halkın (belirttiğimiz gibi büyük bir çoğunluğunun) değer yargılarıyla uyuşmaması, bu kişilerin -mecbur kalmadıkça- Halkevinden uzak durmasına neden olmuştur.

SONUÇ

Rize Halkevinin şehrin sosyal ve kültürel hayatına önemli etkileri olmuştur. Nüfusun dörtte üçünün bucak ve köylerde yaşamasından dolayı buralara yönelik çalışmalara ayrı bir önem verilmiştir. Düzenlenen kimi piyeslerde Türk tarih tezinin iyice yerleşmesi ve halkta kökleşmesi, Millî Mücadele hatıralarının ve heyecanının zaman zaman yaşatılması amacı güdülmüştür. Sporun özellikle de futbolun Vilayetteki gelişimine katkısı büyüktür. Gerçekleştirdiği müzikli programlarla halkın güzel vakit geçirmesini sağlamıştır. Ücretsiz muayenelerle, köylünün şehirdeki resmi işlerinin halledilmesinde noktasında yaptığı çalışmalarla ve şehirde yatılı okuyan öğrencilere verdiği destekle halka yararı dokunmuştur. Gençlere farklı uğraşlarda bulunabilme imkânı sağlamıştır. Bu

¹¹⁸ BCA, 490.01/698.375.1; BCA, 490.01/699.377.1.

¹¹⁹ BCA, 490.01/698.375.1; BCA, 490.01/699.378.1; BCA, 490.01/699.379.1.

¹²⁰ BCA, 490.01/699.376.1.

¹²¹ Rize, Sayı: 67, 24 Teşrinisani 1932; Rize, Sayı: 78, 9 Şubat 1933. Benzer sorun diğer halkevlerinde de vardı ve çözümde aynı yol izlenmişti. 1939'daki bir yayımda konuyla ilgili şöyle denilmekteydi: "Halkevleri ilk açıldıkları sıralarda dinleyici bulabilmek için konferansın yanına bir piyes veya müzik parçası da eklemek lüzumu görüyorlardı." CHP, 1939'da Halkevleri, s.4.

¹²² Sıtkı Can, "Halkevimizin Tertip Ettiği Konferans Gecelerinden Faydalanma İşi", Rize, 18 Nisan 1936, s.1.

¹²³ Başaran, 2017, s. 175; 211.

¹²⁴ BCA, 490.01/699.376.1; BCA, 490.01/699.377.1; BCA, 490.01/636.99.1; BCA, 490.01/698.375.1; Genel Merkez, 1940 yılında aynı talebe verdiği olumsuz yanıtta bu sefer bütçe sıkıntısı ek olarak 2. Dünya Savaşı'nın getirdiği demir buhranını da gerekçe gösterecektir. CHP, 1940 Kongre Dilekleri, CHP Genel Sekreterliği Yayınları, Ankara, (t.y.), s.582.

¹²⁵ CHP Çayeli İlçe İdare Kurulu Başkanı Mustafa Kazmaz, Parti genel merkezine sunduğu 1 Kasım 1950 tarihli raporda, CHP'nin halk nazarında "dinsiz parti" olarak görüldüğü belirtilmektedir. BCA, 490.01/182.727.1.

nedenle Halkevinin Rize halkına olumlu bir katkı sağladığına şüphe yoktur. Ancak maddi imkânsızlıklar, binanın faaliyetler için yetersiz kalması, üye azlığı, eğitilmiş ve ilgili kadroların noksanlığı, faaliyetlere katılımın yetersizliği gibi faktörler bu etki ve katkının sınırlı kalmasına sebep olmuştur. Başarıyı düşüren bir başka nedenin, şehrin pek çok yönden geri kalmışlığı ve bu konuda Halkevinin üzerine düşen yükün fazlalığı olduğu da unutulmamalıdır.

Devrimlerin benimsetilmesinde ve bununla birlikte yürütülen kültürlenme hatta kültürleşme hareketinde de hedeflenen başarı sağlanamamıştır. Açıldığı ilk günden kapandığı ana kadar üye sayısının özellikle de kadın üye sayısının artırılamayışı, kadının sosyal hayata katılımının yeterince sağlanamaması, konferanslar başta olmak üzere faaliyetlerin pek çoğuna katılımların hep düşük seyretmesi, balo gibi kadınlı-erkekli etkinliklere genelde hep belirli bir kesimin iştirak etmesi bu başarısızlığın temel göstergeleridir.

Partinin halk arasında özellikle de köylüler arasında kök salması hedefinde de arzulanan başarıya ulaşamamıştır. Halkevi, toplumun her kesimine hitap etmesine rağmen, toplumun sadece belli bir bölümünü bünyesinde toplamayı başarabilmiştir. Bu kişiler de zaten CHP'nin değerlerini benimsemiş kimselerdir. Bu başarısızlığın temel nedenleri, Halkevi aracılığıyla yapılan kültürlenme faaliyetlerinin halkın büyük bir çoğunluğu tarafından benimsenmemesi ve halktaki olumsuz CHP algısıdır. 1950 seçimlerinde Demokrat Partinin en çok oy aldığı vilayetin Rize olması da belirtilen bu sonuçların doğruluğunu destekleyen bir diğer gelişmedir.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Fon Kodu: 490.01	Yer No: 65.246.1.
Fon Kodu: 490.01	Yer No: 269.1075.2.
Fon Kodu: 490.01	Yer No: 182.727.1.
Fon Kodu: 490.01	Yer No: 636.99.1.
Fon Kodu: 490.01	Yer No: 698.375.1.
Fon Kodu: 490.01	Yer No: 699.376.1.
Fon Kodu: 490.01	Yer No: 699.377.1.
Fon Kodu: 490.01	Yer No: 699.378.1.
Fon Kodu: 490.01	Yer No: 990.831.3.
Fon Kodu: 490.01	Yer No: 960.718.1.
Fon Kodu: 490.01	Yer No: 1012.905.1.
Fon Kodu: 490.01	Yer No: 1042.1007.1.
Fon Kodu: 490.01	Yer No: 1125.106.1.
Fon Kodu: 490.01	Yer No: 1209.14.4.
Fon Kodu: 490.01	Yer No: 1219.50.1.
Fon Kodu: 490.01	Yer No: 1237.120.1.
Fon Kodu: 490.01	Yer No: 1391.617.1.
Fon Kodu: 490.01	Yer No: 1521.191.1.
Fon Kodu: 490.01	Yer No: 1521.193.1.

2. Gazeteler

Çoruh

Sayı: 95	Tarih: 8 Haziran 1933
Sayı: 100	Tarih: 13 Temmuz 1933
Sayı: 103	Tarih: 3 Ağustos 1933
Sayı: 104	Tarih: 10 Ağustos 1933
Sayı: 157	Tarih: 30 Ağustos 1934
Sayı: 158	Tarih: 6 Eylül 1934
Sayı: 164	Tarih: 18 Birinciteşrin 1934
Sayı: 165	Tarih: 29 Birinciteşrin 1934
Sayı: 166	Tarih: 1 İkinci Teşrin 1934
Sayı: 175	Tarih: 3 İkincikânun 1935
Sayı: 183	Tarih: 28 Şubat 1935
Sayı: 185	Tarih: 21 Mart 1935
Sayı: 186	Tarih: 28 Mart 1935
Sayı: 190	Tarih: 25 Nisan 1935
Sayı: 191	Tarih: 2 Mayıs 1935
Sayı: 192	Tarih: 9 Mayıs 1935
Sayı: 193	Tarih: 16 Mayıs 1935
Sayı: 200	Tarih: 4 Temmuz 1935
Sayı: 201	Tarih: 11 Temmuz 1935
Sayı: 205	Tarih: 8 Ağustos 1935
Sayı: 207	Tarih: 22 Ağustos 1935
Sayı: 208	Tarih: 29 Ağustos 1935

Sayı: 216	Tarih: 28 Birinciteşrin 1935
Sayı: 217	Tarih: 7 İkinciteşrin 1935
Sayı: 220	Tarih: 28 İkinciteşrin 1935
Sayı: 221	Tarih: 5 Birincikanun 1935
Sayı: 223	Tarih: 19 Birincikanun 1935
Sayı: 224	Tarih: 2 İkincikânun 1936
Sayı: 225	Tarih: 11 İkincikanun 1936

Resmî Gazete

Sayı: 7882	Tarih: 11 Ağustos 1951
Sayı: 3017	Tarih: 1 Haziran 1935

Rize

Sayı: 3	Tarih: 20 Ağustos 1931
Sayı: 7	Tarih: 17 Eylül 1931
Sayı: 28	Tarih: 18 Şubat 1932
Sayı: 39	Tarih: 12 Mayıs 1932
Sayı: 44	Tarih: 16 Haziran 1932
Sayı: 47	Tarih: 7 Temmuz 1932
Sayı: 49	Tarih: 21 Temmuz 1932
Sayı: 55	Tarih: 1 Eylül 1932
Sayı: 60	Tarih: 6 Teşrinievvel 1932
Sayı: 62	Tarih: 20 Teşrinievvel 1932
Sayı: 63	Tarih: 27 Teşrinievvel 1932
Sayı: 65	Tarih: 10 Teşrinisani 1932
Sayı: 67	Tarih: 24 Teşrinisani 1932
Sayı: 68	Tarih: 1 Kânunievvel 1932
Sayı: 71	Tarih: 22 Kânunievvel 1932
Sayı: 78	Tarih: 9 Şubat 1933
Sayı: 82	Tarih: 9 Mart 1933
Sayı: 83	Tarih: 16 Mart 1933
Sayı: 84	Tarih: 23 Mart 1933
Sayı: 85	Tarih: 30 Mart 1933
Sayı: 89	Tarih: 27 Nisan 1933
Sayı: 92	Tarih: 18 Mayıs 1933
Sayı: 93	Tarih: 25 Mayıs 1933
Sayı: 230	Tarih: 15 Şubat 1936
Sayı: 242	Tarih: 16 Mayıs 1936
Sayı: 243	Tarih: 23 Mayıs 1936
Sayı: 246	Tarih: 13 Haziran 1936
Sayı: 250	Tarih: 11 Temmuz 1936
Sayı: 254	Tarih: 8 Ağustos 1936
Sayı: 256	Tarih: 22 Ağustos 1936
Sayı: 273	Tarih: 26 Birincikânun 1936
Sayı: 284	Tarih: 20 Mart 1937
Sayı: 288	Tarih: 17 Nisan 1937
Sayı: 323	Tarih: 18 Birincikânun 1937
Sayı: 326	Tarih: 8 İkincikânun 1938
Sayı: 329	Tarih: 29 İkincikânun 1938
Sayı: 343	Tarih: 7 Mayıs 1938

Sayı: 348	Tarih: 11 Haziran 1938
Sayı: 350	Tarih: 25 Haziran 1938
Sayı: 355	Tarih: 30 Temmuz 1938
Sayı: 368	Tarih: 29 Birinciteşrin 1938
Sayı: 383	Tarih: 25 Şubat 1939
Sayı: 479	Tarih: 12 İkincikânun 1941
Sayı: 480	Tarih: 25 İkincikânun 1941
Sayı: 483	Tarih: 15 Şubat 1941
Sayı: 507	Tarih: 2 Ağustos 1941

Yeniyol

Sayı: 3187	Tarih: 2 Haziran 1945

Yeşilgireson

Sayı: 1073	Tarih: 26 Şubat 1949

3. Kitaplar ve Makaleler

BAŞARAN, Sinan (2017). *Rize Siyasi Tarihi (1923-1950)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi.

_____ (2017). "Cumhuriyet Döneminde Rize Türk Ocakları (1924-1931)", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 9, s.63-81.

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü (1943). *Maarif İstatistiği 1940-1941*, Yayın No: 199, Ankara Basım ve Ciltevi, Ankara.

CAN, Sıtkı (1936). "Halkevimizin Tertip Ettiği Konferans Gecelerinden Faydalanma İşî", *Rize*, 18 Nisan, s.1.

CHF Kâtibiumumiliğinin Furka Teşkilâtına Umumi Tebliğatından Halkevlerini Alakadar Eden Kısım (1933). c.2, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, Ankara.

CHP (1950). *XVIII. Yıl Dönümünde Halkevleri ve Halkodaları*, Ankara, Ulus Basımevi.

CHP (1935). *1935 Halkevleri*, Ankara.

CHP (1939). *1939'da Halkevleri*, Recep Ulusoglu Basımevi, Ankara.

CHP (t.y.). *1940 Kongre Dilekleri*, CHP Genel Sekterliği Yayınları, Ankara.

CHP (1940). *Halkevleri Çalışma Talimatnamesi*, Zerbamat, Ankara.

CHP (1951). *Halkevleri Hakkında Genel İdare Kurulunun Açıklaması*, Ulus Basımevi, Ankara.

CHP (1940). *Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi*, Zerbamat, Ankara.

CHP (1932). *Halkevleri Talimatnamesi*, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara.

CHP (t.y.). *Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942*, Alâeddin Kırıl Basımevi, İstanbul-Ankara.

CHP (1944). *Halkevleri ve Halkodaları 1943*, Ankara.

CHP (1945). *Halkevleri ve Halkodaları 1944*, Ankara.

- ÇAPA, Mesut (2001). “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Rize”, *Toplumsal Tarih*, 1, s. 41-47.
- ÇEÇEN, Anıl (2000). *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, 2. Baskı, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul.
- Halkevlerinin 10 Yıllık Yayınları 1933-1942* (t.y.).
- Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyetleri Raporları Hülâsaları* (1934). Hâkimiyeti Milliye Matbaası, Ankara.
- Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hülâsası* (1935). Ulus Basımevi, Ankara.
- Halkevlerinin 1935 Senesi Faaliyet Raporları Hülâsası* (1936). Ulus Basımevi, Ankara.
- Milli Eğitim Bakanlığı (1947). *Millî Eğitim İstatistikleri*, Birinci Matbaa, Ankara.
- OKAY, Vehbi (1944). “Rize Halkevinde Çalışmalar”, *Ülkü Dergisi*, 6 (62), Ankara, s. 18.
- TAYMAS, Abdullah (1950). *Yeşil Rize ve İli*, Doğu Matbaası, Ankara.
- TOKSOY, Nurcan (2007). *Halkevleri*, Orion Yayınevi, Ankara.
- TOPALOĞLU, İhsan (1998). *Bölge Tarihinde Rize*, Trabzon.
- ZEYREK, Şerafettin (2006). *Türkiye’de Halkevleri ve Halkodaları*, Anı Yayıncılık, Ankara.